

*Матвієнко Ю. М.
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ НАФТОГАЗОВОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЇХНЬОЇ ПІДГОТОВКИ

Автор стверджує, що майбутній магістр нафтогазового виробництва як викладач і менеджер повинен досконало знати свою справу, застосовувати найбільш ефективні прийоми і методи викладання спеціальності й управління людьми. Психолого-педагогічна компетентність, на думку автора, займає ключове місце в ієрархії якостей магістра нафтогазового виробництва. Специфіка її прояву у майбутніх магістрів демонструється у поєднанні з динамікою її становлення.

***Ключові слова:** магістр нафтогазового виробництва, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, психолого-педагогічна компетентність, етапи становлення психолого-педагогічної компетентності.*

Постановка проблеми. Сьогодні світова спільнота підійшла до розуміння того, що своєрідним містком від техногенної цивілізації до антропогенної може бути така якість освіти і виховання людини, яка формувала б у неї планетарне мислення, спрямоване на вирішення проблем, пов'язаних із такими пріоритетними цінностями, як, наприклад, якість життя людини.

Однак, поки-що в технічних університетах процес підготовки фахівців ще залишається орієнтованим на мету освіти, яка склалася ще тоді, коли визначальну цінність мала система досить стабільних і незмінних технічних знань. Однобічність і вузькість технічної освіти призвели до недооцінки особистості студента, його місця, ролі, значимості в суспільному розвитку, ігнорування індивідуальних здібностей студентів. Однак у сучасних умовах відбувається переоцінка ролі інженера в суспільстві, який має враховувати не лише технічні, а й соціальні чинники. З'являється нова важлива риса технічної освіти – рефлексія на соціальний контекст професійної діяльності. Тому логіка підготовки інженера має наближуватися до логіки університетського знання.

Професійна діяльність інженера все більше стає соціально орієнтованою, тому особистісні якості і психолого-педагогічні здібності мають зайняти гідне місце у його професійній підготовці. Виникла потреба в опису якостей, які забезпечать успішне виконання завдань гуманітарної діяльності й які можна подати у вигляді моделі психолого-педагогічної компетентності фахівця.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що дослідження психолого-педагогічної компетентності майбутніх магістрів нафтогазового виробництва можуть базуватися на теоретико-методологічних працях С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя та ін.; працях з дидактики професійної освіти Р. С. Гуревича, О. А. Дубасенюк, Н. Г. Ничкало, П. Юцявічене та ін. Окремі вчені вивчали питання психолого-педагогічної підготовки фахівців у технічних університетах (І. В. Волвенко, Г. Н. Ильина та ін.). Разом з тим, аналіз сучасних наукових праць показав, що поза увагою дослідників залишилися питання удосконалення психолого-педагогічної компетентності майбутніх магістрів нафтогазового виробництва.

Зважаючи на це, *метою* даної статті став теоретичний аналіз психолого-педагогічної компетентності майбутніх магістрів нафтогазового виробництва в контексті компетентнісного підходу.

Завданнями дослідження стали: по-перше, на основі аналізу досліджень у руслі компетентнісного підходу виявити сутність понять “компетентність”, “компетенція” і “психолого-педагогічна компетентність”; по-друге, співставити специфіку прояву

психолого-педагогічної компетентності у магістрів нафтогазового виробництва з динамікою її становлення.

Розпочнемо виклад суті й результатів нашого теоретичного дослідження з *першого* його завдання – виявлення сутності понять “компетентність”, “компетенція” і “психолого-педагогічна компетентність” у руслі компетентнісного підходу. Відразу відзначимо, що сучасній професійній освіті властивий перехід від кваліфікаційного підходу до компетентнісного, де “компетентність” і “компетенція” є центральними поняттями. Компетентнісний підхід до аналізу аспектів навчання і виховання пов’язаний з переорієнтацією оцінювання результатів освіти з понять “підготовленість”, “освіченість”, “загальна культура”, “вихованість” на поняття “компетентність” і “компетенція” студентів [5, с. 7; 6].

Поняття “компетентність” і “компетенція” застосовуються досить широко, однак їх трактування і розуміння потребують більшої деталізації. Ми будемо дотримуватися точки зору на “компетентність” як інтегровану характеристику якостей особистості, результат підготовки випускника вищої школи до виконання діяльності у певній сфері [1, с. 19–20; 2, с. 3–13].

Компетентність відрізняється особистісно обумовленими смисловими, світоглядними, рефлексивними характеристиками і передбачає досвід застосування компетенції як базового компонента. Компетенції є “образом майбутнього” для студента, певний орієнтир у навчанні, де пов’язуються в єдине особистісний і соціальний смисл освіти [8, с. 60].

Порівнюючи кваліфікаційний і компетентнісний підходи, В. І. Байденко [1, с. 14] відмічав, що питання про компетенції і кваліфікації є питанням про мету освіти, які є активним ядром норми якості освіти, її стандартів. Поняття “результати освіти” автор виводить їх з компетенцій: результати навчання – це засвоєні знання і освоєні компетенції. Результати описують ті інтеріоризовані студентами способи діяльності і знання, які однозначно свідчать про їх передбачені даним рівнем освіти академічне і професійне становлення. Згідно висновків автора, компетентність проявляється в особистісно-орієнтованій діяльності і її прояв оцінюється на основі сформованої у випускника вищого навчального закладу сукупності вмінь (які відображають цю компетентність) і його поведінкових (психологічних) реакцій, які проявляються у різноманітних життєвих ситуаціях.

У європейському освітньому просторі немає єдиного, чіткого і однозначного розуміння поняття “компетентність” стосовно використання його для опису бажаного образу (професійно-кваліфікаційної моделі) випускника того чи іншого ступеню (циклу).

Ми погоджуємося з доказами необхідності переходу на компетентнісний підхід в освіті:

1) забезпечення формування узагальненої моделі якості, абстрагованої від конкретних дисциплін і об’єктів праці, що дасть змогу говорити про більш широке поле діяльності фахівця (це є важливим для підвищення мобільності молодих фахівців на ринку праці);

2) перехід дасть змогу чітко і обґрунтовано, на міждисциплінарній основі виділяти модулі в освітній програмі підготовки фахівців і порівнювати різні програми саме за ними, а не окремими дисциплінами (це є важливим для підвищення мобільності студентів у системі освіти);

3) застосування компетентнісного підходу для опису результатів освіти позитивно відіб’ється на можливості порівняння дипломів і ступенів, які видаються вітчизняними і зарубіжними вищими навчальними закладами (це буде сприяти створенню єдиного ринку трудових ресурсів у Європі, розширить можливості працевлаштування випускників);

4) компетентнісний підхід може дати негативний ефект, якщо не будуть враховані

вже нароблені моделі випускника.

Компетентність переважно розглядається як здатність застосовувати отримані знання і вміння на практиці, у повсякденному житті для вирішення тих чи інших практичних і теоретичних проблем [3, с. 60]. Автори відмічають, що компетентність показує не лише результати навчання, а й систему досвіду творчої особистості і ціннісних орієнтацій студентів. Знання, вміння і навички є основою формування способів творчої діяльності і досвіду емоційно-ціннісного ставлення. Це забезпечить якість навчання як результату освіти [3, с. 60].

Структуру ключових компетенцій вчені інколи подають через набір таких компонентів: базова компетентність; компетентність у сфері культури і дозвілля; компетентність у побутовій сфері; компетентність у сфері соціально-трудової діяльності; а також: загальнокультурна компетентність; допрофесійна компетентність; методологічна компетентність; політичні компетенції; соціальні компетенції; міжкультурні компетенції; комунікативні компетенції; інформаційні компетенції [3, с. 60].

У результаті аналізу СВЕ-підходу (освіта, заснована на компетенціях – *competence-based education* – СВЕ) визначені і теоретично обґрунтовані засади групи ключових компетенцій, основна їх номенклатура і компоненти чи види компетенцій, що входять до кожної з них.

Таким чином, узагальнюючи погляди прихильників компетентнісного підходу до освіти, ми робимо висновок, що компетентність слід розглядати як якості, властивості особистості, які формуються у студента, а компетенції – нормативно задані характеристики майбутнього фахівця.

Освіченість людини вимірюється у знаннях і вміннях, компетентність – у компетенціях. Компетенція – здібність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню; те, що породжує вміння; характеристика, яку можна виявити, спостерігаючи за діями, вміннями.

Якість результату освіти сьогодні прийнято вимірювати не у знаннях і вміннях, а у відповідних до вимог суспільства компетенціях, адже можна бути освіченим але не компетентним – не змогти проявити (мобілізувати) свої знання у конкретній ситуації.

Компетенції можуть бути як загальні (необхідні для соціалізації в реальному житті), так і професійні (спеціальні, необхідні людині для виконання спеціальних функцій – набору компетенцій його професії і кваліфікації). Загальні компетенції формуються у процесі неперервної освіти людини, спеціальні – у процесі професійної підготовки (професійної освіти, підвищення кваліфікації, післядипломної освіти, стажування тощо).

Основою психолого-педагогічної компетентності є активне (дієве) знання закономірностей індивідуально-особистісного розвитку людини на різних вікових етапах (М. І. Лук'янова). Психолого-педагогічна компетентність – сукупність якостей (властивостей) фахівця, які обумовлюються високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості (Н. В. Кухарев) і забезпечують високий рівень самоорганізації психолого-педагогічної діяльності (Н. М. Тарасевич), ефективну взаємодію в навчальному процесі (М. І. Лук'янова).

Психолого-педагогічна компетентність магістра нафтогазового виробництва як мета його професійної освіти – здатність передавати професійні знання, вміння і досвід, взаємодіяти з партнерами в технічній діяльності з метою вільного здійснення вибору відповідної діяльності і досягнення найкращих результатів за умов обмеження ресурсів.

Огляд підходів до розуміння компетентності дає можливість зробити висновок, що психолого-педагогічна компетентність містить такі характеристики:

- активне, дієве знання закономірностей становлення і розвитку людини;
- здатність до ефективної комунікації, спілкування і взаємодії, обміну інформацією,

підтримки взаємин з колегами, взаємного навчання і розвитку;

- формується шляхом вирішення у професійно-освітньому процесі різноманітних завдань, які моделюють, імітують чи реально відображають професійну діяльність;

- інтегратор інших властивостей і якостей особистості, які проявляються в оволодінні знаннями і цілеспрямованому застосуванні їх у прогнозуванні, плануванні і реалізації; активність індивіда у розвитку власних здібностей;

- перспектива, яка у тій чи іншій мірі доступна даному студенту завдяки його індивідуальним можливостям і різним об'єктивним умовам, дієвий чинник особистісного і професійного становлення студента;

- посилення самостійності студентів і стимулювання їх особистісного і професійного саморозвитку, творчості, підвищення відповідальності за результати навчання, підготовку до психолого-педагогічної діяльності, стимулювання процесу становлення нестандартного професіонала, цікавої людини.

Таким чином, психолого-педагогічну компетентність магістра нафтогазового виробництва можна визначити як систему його професійно-значимих властивостей, які забезпечують суб'єктивний характер участі у розвитку продуктивних сил, дають йому змогу вільно здійснювати вибір результативних способів діяльності, поведінки й відношень і досягати найкращих результатів за рахунок особистісного і професійного саморозвитку і розвитку персоналу, з яким він співробітничав.

Узагальнюючи погляди провідних вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків щодо психолого-педагогічних компетенцій магістра як викладача, ми робимо висновок, що магістр нафтогазового виробництва має володіти професійною підготовкою і компетентністю (компетентність інженера, широка ерудиція і високий рівень всебічної освіти, вербальна і невербальна культура поведінки, презентабельна зовнішність, вміння презентації і самопрезентації, вміння організувати спеціальні заходи) і рядом особистісних якостей.

Вирішуючи *друге завдання* дослідження, ми співставили специфіку прояву психолого-педагогічної компетентності у магістрів нафтогазового виробництва з динамікою її становлення.

Згідно “Освітньо-професійної програми (ОПП) магістра-випускника Полтавського національного технічного університету імені Ю. Кондратюка (нормативна частина) (Напрямок підготовки 0902 – Інженерна механіка, спеціальність 8.090217 – Обладнання нафтових і газових промислів, кваліфікація 2145 – Професіонал в галузі інженерної механіки)”, майбутні магістри нафтогазового виробництва мають володіти такими психолого-педагогічними вміннями (які складають основу їхньої психолого-педагогічної компетентності):

- для забезпечення високої ефективності виробництва, якості виконуваних робіт, належної виробничої та технологічної культури, уміти організувати навчання;

- уміти складати і використовувати навчальні плани підготовки кадрів;

- уміти розробляти робочі програми навчальних дисциплін;

- уміти розробляти систему контролю знань для підготовки та атестації кадрів;

- уміти організувати контроль знань кадрів;

- спираючись на основні принципи менеджменту, уміти планувати, організувати і проводити ділові засідання, наради, переговори;

- уміти улагоджувати конфліктні ситуації;

- уміти створювати належні соціально-економічні та виробничі відносини між членами колективу на правовій основі і на демократичних принципах.

Кваліфікаційна характеристика випускника містить вимоги до особистості (знання, вміння і навички у сфері нафтогазового виробництва) і діяльності (види і рівні діяльності, окреслене коло професійно значимих проблем і функцій). У результаті аналізу змісту

кваліфікаційних характеристик і вимог до рівня підготовки магістрів слід відмітити розмитість і неконкретність кваліфікаційних вимог. Аналіз співвідношення когнітивних, діяльнісних і особистісних компонент показує значне домінування когнітивної і діяльнісної складової. Вимоги освітнього стандарту до рівня підготовки магістра напряму “Інженерна механіка”, спеціальність “Обладнання нафтових і газових промислів” можна класифікувати як вузько професіональні й соціальні, мінімум уваги надається особистісній компетенції, ключові компетенції прописані недостатньо. Отже, розглядаючи питання психолого-педагогічної підготовки магістрів нафтогазового виробництва, слід особливу увагу звернути на вимоги професійно-особистісного характеру.

Психолого-педагогічна компетентність магістра нафтогазового виробництва має не лише специфіку прояву, а й свою динаміку становлення: перший рівень – інформованість, грамотність, знання максимально формалізовані й відособлені; другий рівень – знання алгоритмів, смислів, структур і зв'язків, може вчити інших; третій рівень – вміння діяти за алгоритмом, володіє кваліфікацією викладача; четвертий рівень – творчість, психолого-педагогічна майстерність. Співставлення вимог до професійної компетентності викладача з рівнями психолого-педагогічної компетентності магістра нафтогазового виробництва показує, що дотримання лише цих вимог забезпечить підготовку магістра нафтогазового виробництва, зосередженого на “інтересах справи”, а не інтересах людей, авторитарного, негнучкого у поведінці, не здатного вибудовувати культуру управління людськими ресурсами, працювати в команді, впливати на корпоративну культуру.

Висновком з дослідження може бути констатація того, що магістр нафтогазового виробництва має відповідати певним вимогам щодо його особистості і діяльності. Першою з цих вимог є психолого-педагогічна компетентність. Магістр нафтогазового виробництва як викладач і менеджер має досконало знати свою справу, застосовувати найефективніші прийоми і методи викладання спеціальності й управління людьми. Психолого-педагогічна компетентність не випадково займає провідне місце в ієрархії якостей магістра нафтогазового виробництва: вона є своєрідною основою, на якій базуються інші якості фахівця. Протилежною якістю є відсутність професіоналізму, некомпетентність: слабо підготовлений магістр нафтогазового виробництва, як правило, уникає організаторської і навчально-виховної роботи, не приділяє належної уваги навчанню підлеглих. Уточнення найефективніших шляхів розвитку психолого-педагогічної компетентності магістра як викладача визначає *перспективи подальших досліджень*.

Використана література:

1. *Байденко В. И.* Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологический и методический вопросы) : методическое пособие / В. И. Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 114 с. – С. 19-20.
2. *Байденко В. И.* Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) / В. И. Байденко // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 3-13.
3. *Борисов П. П.* Компетентностно-деятельностный подход и модернизация содержания общего образования / П. П. Борисов // Современные мысли. – 2003. – № 1. – С. 58-61.
4. *Волвенко И. В.* Формирование профессионально-педагогической компетентности студентов инженерного профиля : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Волвенко Ирина Витальевна. – Волгоград, 2006. – 198 с.
5. *Зимняя И. А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 38 с.
6. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
7. *Ильина Г. Н.* Формирование готовности к профессиональному саморазвитию у студентов технического вуза : дисс. ... канд. пед. наук. – Волгоград, 1994. – 131 с.

8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 59-64.

Матвиенко Ю. Н. Психолого-педагогическая компетентность будущих магистров нефтегазового производства как показатель качества их подготовки.

Автор утверждает, что будущий магистр нефтегазового производства как преподаватель и менеджер должен досконально знать своё дело, применять наиболее эффективные приемы и методы преподавания специальности и управления людьми. Психолого-педагогическая компетентность, по мнению автора, занимает ключевое место в иерархии качеств магистра нефтегазового производства. Специфика ее проявления у будущих магистров демонстрируется в соединении с динамикой ее становления.

Ключевые слова: магистр нефтегазового производства, компетентностный подход, компетентность, компетенция, психолого-педагогическая компетентность, этапы становления психолого-педагогической компетентности.

Matvienko Yu. N. Psychological and pedagogical competence future master's degrees of oil and gas production as index of quality of their preparation.

The author asserts that the master of oil and gas production as the teacher and the manager should know thoroughly the business, apply the most effective receptions and methods of teaching of speciality and management of people. Psychological and pedagogical competence, according to the author, is high on the list in hierarchy of qualities of the master of oil and gas production. The specific of its display in future master's degrees is demonstrated in connection with the dynamics of its becoming.

Keywords: master's oil and gas degree of production, competence approach, competence, jurisdiction, psychological and pedagogical competence, stages of becoming of psychological and pedagogical competence.

Мельниченко О. П.

Білоцерківський національний аграрний університет

ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено методичні проблеми викладання у вищих навчальних закладах. Велика увага приділена застосуванню різних форм та методів навчання в вищій школі. Відмічено основні етапи організації сучасної лекції, семінарів, лабораторно-практичних робіт та особливості їх ефективності.

Ключові слова: підвищення якості освіти, методика, лекція, лабораторно-практичне заняття, семінар, контроль знань.

Підвищення якості освіти завжди було і залишатиметься проблемним питанням в системі наукового дослідження та евристичного пошуку практичних педагогів. В процесі пошуку виникають нові методики, способи навчальної діяльності, впровадження яких супроводжується зміною технологій, підходів та термінології. Крім того актуальним залишається вдосконалення вже відомих форм та методів і вихід їх на новий більш високий рівень [3, с. 86-96].

Як відомо, термін “інновація” стосовно навчально-виховної діяльності означає оновлення процесу навчання, який спирається, головним чином, на внутрішні фактори [4, с. 10]. Запозичення цього терміна пов’язане з бажанням виділити мотиваційний бік навчання, відмежуватися від стрімких методик, які за короткий час повинні дати максимальний ефект незалежно від особливостей групи та окремих студентів, їхніх бажань, здібностей тощо.

Тому **метою роботи** було охарактеризувати основні методи навчання у вищій школі. Звернути увагу на форми організації сучасної лекції, семінарів, лабораторно-практичних робіт та особливості їх ефективності.